

Az ötödik trianoni nemzedék

Orbán Viktor trianoni centenáriumi beszédének
eszkatológiai, politikai teológiai és nemzeti teológiai értelmezése

Szerző: *Béres Merse Máté*

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. A centenáriumi beszéd nemzetképe, történelemszemlélete és jövővíziója	3
2.1. Nemzetkép	3
2.2. Történelemszemlélet.....	7
2.3. Jövővízió.....	12
3. Orbán Viktor politikai teológiája és a centenáriumi beszéd	15
4. A nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” és az orbáni gondolat vallási jellege	21
5. Összefoglalás	25
Felhasznált irodalom	26

1. Bevezetés

„Remélhetjük, hogy a mi nemzedékünk, a negyedik trianoni nemzedék még beteljesíti küldetését, és egészen a győzelem kapujáig fogja vinni Magyarországot. De a döntő ütközetet az utánunk következő, az ötödik trianoni nemzedéknek kell megvívnia. A végső lépéseket nekik kell megtenniük.” Így szól Orbán Viktor 2020. június 6-án, Sátoraljaújhelyen, a trianoni békeszerződés aláírásának 100. évfordulója alkalmából elmondott ünnepi beszédének eszkatologikus jövővíziója. Felmerülhet a kérdés, hogy a magyar miniszterelnök centenáriumi beszédében vajon milyen „végső lépésekre”, valamint ki vagy mi ellen megvívott „döntő ütközetre” gondolhat az *ötödik trianoni nemzedék* vonatkozásában. A beszéd ugyanakkor meglehetősen nagyvonalakban, homályosan fogalmaz a „döntő ütközetet” követően eljövendő korszakot illetően is. Ahhoz, hogy feltételezéseket tehessünk arra vonatkozóan, hogy a centenáriumi beszéd jövővíziója milyen elemeket rejthet magában, a beszéd szövegének átfogó elemzésére, az orbáni világfelfogás és történelemszemlélet beható vizsgálatára van szükség. Emellett a magyar miniszterelnök gondolkodásának és retorikájának politikai teológiai, valamint vallási jellegű elemeinek feltárása további értelmezési lehetőségekkel gazdagíthatja az elemzést.

A jelen dolgozatban Orbán Viktor 2020. június 6-i trianoni centenáriumi beszédének átfogó elemzésével és annak többszemponútú értelmezésével foglalkozom. A dolgozat során arra a kérdésre keresem a választ, hogy a centenáriumi beszéd eszkatologikus vízióját tekintve milyen jövőkép húzódhat meg az *ötödik trianoni nemzedék* számára kijelölt történelmi feladat teljesítése mögött. Tágabb értelemben egyfelől arra szeretnék a dolgozatban választ adni, hogy a centenáriumi beszéd alapján miként jellemezhető Orbán Viktor nemzetképe, történelemről alkotott felfogása és a magyar nemzet jövőjéről való elképzelése. Továbbá arra, hogy – részben a magyar miniszterelnök más megnyilvánulásai is összevetve – milyen módon nyilvánulnak meg a centenáriumi beszédben a Carl Schmitt nyomán ismertté vált politikai teológia, valamint a nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” John E. Smith által felvázolt koncepciójának egyes jellegzetes vonásai. A dolgozat elsősorban a centenáriumi beszéd szövegére támaszkodik, de az orbáni gondolkodás pontosabb megértése érdekében a miniszterelnök más fontos beszédeihez is visszanyúl. A beszédek elemzéséhez és értelmezéséhez alkalmazott elméleti keretrendszert a politikai teológia és a nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” témakörében található szakirodalom mérvadó művei alapján vázolom fel.

A dolgozat következő, második fejezetében a trianoni centenáriumi beszéd kontextuális értelmezése révén az orbáni nemzetkép, történelemszemlélet és jövővízió főbb jellemvonásait

kívánom felvázolni. Az azt követő, harmadik fejezetben a miniszterelnök más beszédeiből kirajzolódó politikai teológiai fogalomkörnek a centenáriumi beszéd szempontjából releváns elemeire hívom fel a figyelmet – nagyban támaszkodva Czopf Áron politikatudományi mesterképzésen írott szakdolgozatának megállapításaira. Az orbáni politikai teológia jellegzetes vonásainak bemutatásán és elemzésén keresztül igyekszem a centenáriumi beszéd eszkatologikus jövővíziójának értelmezési lehetőségeit újabb szempontokkal bővíteni. A negyedik fejezetben a nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” fogalmának konceptualizálásával foglalkozom – elsősorban az amerikai filozófus, John E. Smith gondolatai nyomán –, majd ezen a keretrendszeren belül törekszem a centenáriumi beszéd jövőképeinek értelmezésére. Az utolsó, ötödik fejezetben a korábbi fejezetek főbb megállapításait foglalom össze.

A jelen dolgozat célja, hogy bemutassa a miniszterelnök gondolkodásmódjában, világképében és retorikájában felfedezhető, jellegzetesen politikai teológiai fogalmi struktúrákat, valamint a nacionalizmus „kvázi-vallási” jellegének bizonyos elemeit, és hogy ezek fényében próbálja körvonalazni és értelmezni a centenáriumi beszédben csak homályosan megjelenő orbáni jövőképet. A dolgozatnak nem célja Orbán Viktor retorikai képességeinek értékelése, és a miniszterelnök beszédeiben elhangzó állítások relevanciájának vagy igazságtartalmának vizsgálata sem. Ezért tartózkodom attól, hogy bármilyen értékítélettel éljek a miniszterelnök gondolkodásmódjával, politikai retorikájával vagy tevékenységével kapcsolatban. Figyelmemet a beszédek tartalma mögött felsejlő orbáni világkép és szemléletmód bemutatására fordítom.

2. A centenáriumi beszéd nemzetképe, történelemszemlélete és jövővíziója¹

2.1. Nemzetkép

A nemzetek kialakulására vonatkozóan három alapvető szemlélet létezik a szakirodalomban: a primordialista vagy perennalista, a modernista, illetve az etnoszimbolista megközelítés (Bakk, 2007). A trianoni centenáriumi beszédből kirajzolódó orbáni nemzetkép a perennalista és az etnoszimbolista nemzetfelfogás bizonyos elemeit egyaránt tükrözi. A perennalista megközelítés szerint a nemzetek öröktől fogva létező, „természetes” entitások, szemben a modernista felfogással, amely a nemzeteket az iparosodó társadalmak elitjei és a fokozatosan kiépülő állami bürokrácia által konstruált, modern képződményeknek tekinti (Egedy, 2007). Az Anthony D. Smith (2004) által képviselt etnoszimbolista megközelítés egyfajta egyensúlyt teremt e két említett irányzat között: elismeri a modern nemzetek alapjául szolgáló premodern „etnikai mag” jelentőségét, a nemzetté válás folyamatát pedig ezen premodern „etnikai mag” „bürokratikus inkorporációjához” (arisztokratikus „etnikai mag” esetén), vagy annak az ún. „nemzetnevelő értelmiség” általi rekonstrukciójához (démotikus „etnikai mag” esetén) köti.

Érdekes megfigyelni, hogy a centenáriumi beszédben Orbán Viktor hol a „nép”, hol pedig a „nemzet” szót használja a magyarokra. Az államalapítás előtti korra vonatkozóan „sztyeppei népként” hivatkozik a magyarságra, míg az államalapítással, államszervezéssel és kultúraépítéssel összefüggésben már egyértelműen a „nemzet” szót alkalmazza (Orbán, 2020). Ahogy azt a későbbiekben is látni fogjuk, az orbáni felfogásban az államalapítással és államszervezéssel szorosan összekapcsolódó „kereszténység” egyfajta kulturális alapként, fundamentumként szolgál a rá épülő politikai és társadalmi felépítmény számára (Czopf, 2019). A „kereszténység” – Orbán megfogalmazásában – „altalaját” képezi a „belőle kisarjadt létformának”, mint amilyen maga a nemzet is (Orbán, 2014). E felfogásban a magyar népelem (a smithi értelemben vett „etnikai mag”) és a „kereszténység” etno-kulturális alapjára épülő politikai-társadalmi felépítményként értelmezhető. Orbán nézete a magyar nemzet eredetéről tehát nem tekinthető teljes mértékben perennalistának, hiszen az állam-alapítást megelőzően nem beszél

¹ A fejezetben szó szerint idézett szövegrészek csaknem mindegyike Orbán Viktor 2020. június 6-án, Sátoraljaújhelyen, a trianoni békeszerződés 100. évfordulója alkalmából elmondott ünnepi beszédéből (trianoni centenáriumi beszéd) származik. A jelen fejezetben ezért a centenáriumi beszédből származó szövegrészek szövegi hivatkozás nélkül kerülnek idézésre.

nemzetről. Ugyanakkor a nemzet kialakulását tekintve nem az ipari modernizációt, hanem a „keresztény” alapokon nyugvó kultúra meggyökeresedését és a „keresztény” államszerveződés kibontakozását tekinti meghatározó mozzanatnak.²

Orbán Viktor centenáriumi beszédében sokszor él az Anthony D. Smith által meghatározott, a modern nemzetek kialakulásában közreműködő „nemzetnevelő értelmiség” erkölcsi és politikai célzatú retorikáját idéző eszközökkel. A nemzetek eredetére vonatkozó Smith-féle etnoszimbolista megközelítés szerint a „vertikális” vagy démotikus „etnikai mag” modern nemzetté formálásában kiemelt szerepet játszottak a közös etnikai múltat „újrafelfedező”, és azt különböző eszközök révén rekonstruáló „nemzetébresztő” vagy „nemzetnevelő” értelmiségi elitek. Ezen értelmiségi elitszoportok az adott nép mítoszainak, kollektív emlékeinek, szimbólumainak, értékeinek, szokásainak és hagyományainak felhasználása és erősítése révén igyekeztek elérni a közösség egységes nemzettudatának kialakulását. Ennek gyakori eszközét jelentette a táj, mint „poétikus tér” misztifikálása, a nemzet és a történelmi „haza”, mint szakrális földrajzi tér közötti különleges és szoros kapcsolat hangsúlyozása, a történelmi jellegzetességek és emlékek naturalizálása, valamint a történelmi „aranykor” kultuszának erősítése (Smith, 2004).

A centenáriumi beszédben a magyar nemzet és a Kárpát-medence, mint történelmi haza és szakrális földrajzi tér közötti elszakíthatatlan kötődési kapcsolat, harmonikus és szimbiotikus

² Ez a szemléletmód nagyfokú hasonlóságot mutat azzal az elképzeléssel, amelyet gróf Teleki Pál fogalmaz meg számos beszédében és több művében a magyarság, a kereszténység, valamint a kettő szintéziséből születő magyar nemzet kapcsolatáról. A berlini Nationaler Klubban 1931-ben, *Történelmi fejlődésünk sajátosságai* címmel tartott előadásában Teleki így fogalmaz: „népünk első keresztény generációi az ősmagyar és a keresztény európai lelki elemekből megalkották a keresztény magyar nemzet lényegiségét” (Teleki, 2019, p. 185.). Teleki az idézett írásban a magyar etnikai elem és a kereszténység keveredéséből létrejövő magyar nemzetet egyfajta „lelki synthesis”-ként írja le. A földrajztudós politikus második miniszterelnöksége idején, 1939. május 19-én, a Katolikus Nagygyűlésen elhangzott beszédében az általa oly sokszor emlegetett „szentistváni állameszme” koncepcióját ekképp jellemzi: „A szentistváni állameszme két hagyománynak, a lélek két tartalmának, a magyarnak és a kereszténynek egységesítése. (...) nemzeti és keresztény, mint két eszme, két valóság, két hagyomány házassága a Dunamedence templomában” (Teleki, 1939a, pp. 103–104.). Ezekből az idézetekből szépen kirajzolódik a Teleki Pál és az Orbán Viktor által felvázolt nemzet- és államfelfogás közös vonása: mindkét miniszterelnöknél a magyar nemzet és a magyar államiság egyaránt a honfoglaláskori etnikai elem és a keresztény kultúra Szent István korában végbemenő fúziójából keletkező új minőségként kerül meghatározásra. Ez a szemléletmód nem csupán a nemzet és az államiság közös gyökerét hangsúlyozza, hanem a kettő szoros, elválaszthatatlan kapcsolatát is.

viszony kiemelése az etnoszimbolisták által definiált „nemzetnevelő értelmiség” gondolatiságát tükrözi.³ A Kárpát-medence magyarságot megtartó és éltető erejéről így szól a miniszterelnök: „Mi, magyarok (...) *maradunk*, akárhogy is fordul a szél. Megmaradunk, mert itthon vagyunk. Itthon vagyunk, és ezért megmaradunk. A magyarság (...) ezeregyszáz éve ott él, ahol a nagy államalapítóink kijelölték a helyét.”⁴ Következő gondolatában a kötődési viszony irányát megfordítva arról beszél, hogy a Kárpát-medence számára ugyanígy elengedhetetlen a magyarság jelenléte, mintegy alátámasztva a magyar nemzet és a Kárpát-medence közötti elválaszthatatlan kapcsolat szimbiotikus jellegét: „Mi nem szabdaljuk, nem gyötörjük, nem árusítjuk ki, hanem megtartjuk a Kárpát-medencét.” Szintén a magyar nemzet és a kárpát-medencei történelmi haza retorikai összekapcsolását szolgálja bizonyos történelmi jellegzetességek smithi értelemben vett naturalizálása. Ez a megközelítés egyes fizikai kulturális örökségeket a történelmi táj természetes és megszüntethetetlen összetevőinek tekint, amely kifejezésre juttatja a nemzet és a történelmi haza organikus kapcsolatát. Ahogy azt Orbán megfogalmazza: „A *kitörölhetetlen* bizonyítékok, a templomok és katedrálisok, városok és főterek ma is ott állnak mindenütt.”⁵

Orbán Viktor centenáriumi beszédében a smithi értelemben vett „nemzetnevelő értelmiség” másik közkedvelt toposza, a történelmi „aranykor” kultusza is megjelenik. A miniszterelnök a magyar történelem fénykorát a Szent István-i államalapítás és az azt követő négyszáz év érett középkori Magyarországnak időszakában látja: „Négyszáz éven át (...) erős és független állam volt a magyar.” Az államalapító Szent István király személyének és korának felmagasztalása, valamint a Szent István-i hagyaték napjainkig ható relevanciájának kiemelése a centenáriumi beszéd két hangsúlyos gondolatában is megnyilvánul. A miniszterelnök egyfelől a magyarság kollektív világszemléletében Szent István szellemiségének örökségét látja továbbélni: „Aki magyarul néz a világra, Szent István szemével lát.” Másrészt Szent István korára és annak szellemi hagyatékára egyfajta origóként, igazodási pontként tekint, amely dicsőségének

³ A magyar nemzet és a Kárpát-medence között fennálló különleges, szimbiotikus kapcsolat megfogalmazása régóta jelen van a magyar politikai gondolkodásban. *Történelmi fejlődésünk sajátosságai* című előadásában Teleki a „nép jellemvonásai” és a népnek a „sajátos jellegű tájhoz való alkalmazkodása” kapcsán kifejti, hogy a „terület és nép (...) elválaszthatatlan synthesise hosszú generációk kötöttségének, a térben való életnek eredménye.” A Teleki által leírt, a nemzet és a hazájául szolgáló föld közötti „bensőséges” kapcsolatban a „nép” és a „tér” egymást kölcsönösen formáló tényezőkként jelennek meg. A két tényező közötti kölcsönhatások eredményeképp mindkettő belső minősége és a külvilághoz való viszonya megváltozik, átalakul, miközben összekapcsoltságuk és egymásra utaltságuk kiteljesedik (Teleki, 2019, pp. 179–180.).

⁴ Kiemelés: tőlem.

⁵ Kiemelés: tőlem.

és eredeti tisztaságának helyreállítása a nemzet egyik legfőbb célját képezi: „ezért fog Szent István koronájának valamennyi köve ismét ragyogni.”⁶

A centenáriumi beszéd nemzetképe továbbá a kulturális nemzetben való gondolkodást is egyértelmű módon tükrözi. Míg főként a francia felvilágosodáshoz köthető államnemzet fogalma az egységes nemzetállam polgárainak közösségét (politikai nemzet) érti a nemzet fogalma alatt, addig a kulturális nemzeti felfogás a közös leszármazás és összetartozás tudatát, a közös történelmet, nyelvet, hagyományokat és egyéb kulturális vonásokat tekint az egy nemzethez való tartozás fő kritériumainak (Szabó, 2006). Az általános magyar nemzetfelfogás – az országhatárokon túl élő, jelentős számú autochton magyar közösségek okán – a kulturális nemzet fogalmát alkalmazza a magyarság esetében. A centenáriumi beszéd ennek megfelelően a szomszédos országokban élő magyar közösségekre az „elszakított nemzeti közösségek”, illetve a „nemzetrész” kifejezést használja. A miniszterelnök tehát a magyar nemzetet közös történelmen és kulturális alapokon nyugvó entitásként írja le, amely az aktuális politikai *status quo* által meghatározott országhatárokon átívelve egyfajta univerzális jelleggel is bír: „Csak az államnak van határa, a nemzetnek nincs.”

⁶ Figyelemre méltó, hogy a Szent István-i örökséghez való visszanyúlás, mint a nemzeti felemelkedés és a tartós béke megteremtésének záloga miképp jelent meg gróf Teleki Pál gondolatiságában is. A Teleki által felvázolt „szentistváni állameszme” a keresztény és nemzeti alapokon nyugvó kormányzást, a Kárpát-medence egységét, oszthatatlanságát, a területén élő népek magyar vezetés alatti összefogását foglalja magába, amely „nem az imperializmusnak, de a szeretetnek, a barátságnak, a patriarchális együttélésnek a gondolatát jelenti” (Teleki, 1939b, p. 68.). Teleki megfogalmazásában a „szentistváni állameszme” „a hivatás és kötelesség eszméje, amely megnyilvánul nagyjaink cselekedeteiben, Szent István királyunknak, a nemzeti hivatás és kötelesség megszemélyesítőjének emlékében, hagyományában, - az emlék és hagyomány hordozójában, a Szent Korona élő tanában. Hivatás és kötelesség Európának ebben a részében, - amelyet Szent István szervező szeme áttekintett, arra, hogy itt a Duna medencéjében békét, egységet, megértést teremtsen” (Teleki, 1939a, p. 105.). Érdekes megfigyelni a párhuzamot, ahogy Teleki és Orbán retorikájában egyaránt megjelenik Szent István „szeme”, mintegy azon szemléletmódnak az elismeréseként, miszerint a Kárpát-medence egysége és békéje egyedül az itt élő népek szervezett összefogása révén érhető el. Szent István koronája és annak „minden köve” ebben az összefüggésben egyfelől a Kárpát-medence tájainak és lakosságának összességét, a terület természetes egységét, másrészt a Szent István-i alapokon nyugvó kormányzás alapelveinek örökérvényűségét szimbolizálja.

2.2. Történelemszemlélet

Tekintve a 100 éves évforduló érzelmi töltetét és a Trianonnal kapcsolatos történelmi jelképek sorát, már a centenáriumi beszéd helyszínének kiválasztása is komoly szimbolikus jelentőséggel bír. A miniszterelnök 2020. június 6-án elmondott ünnepi beszéde a trianoni békeszerződéssel Magyarország és Szlovákia között kettévágott Sátoraljaújhely határában magasodó Szárhegyen, az 1936-ban felavatott Magyar Kálvária tetején hangzott el, a Szent István Kápolnával szemközt. A Horthy-korszak revizionista szellemiségét tükröző trianoni emlékműegyüttes egyes stációi (Magyar Kálvária Állomások) az anyaországtól elszakított legjelentősebb történelmi városokat jelképezik (Szajkó, 2018). Ahogy azt az emlékműegyüttes is demonstrálja, a magyar nemzet trianoni sorsára alkalmazott krisztusi kálvária-metaphora a két világháború közötti Magyarország uralkodó politikai diskurzusának szimbólumhasználatában fontos szerepet töltött be. A Horthy-korszak irredentizmusának (*irredento*: „meg nem váltott”, „fel nem szabadított”) politikai nyelvezete a magyar nemzet trianoni megaláztatását és végső „feláldozását” előszeretettel vonta párhuzamba Krisztus kínszenvedésével és kereszthalálával. A krisztusi szenvedéstörténet analógiájának megfelelően ugyanakkor a nemzet „kereszthalálát” – az „egy isteni örök igazság” értelmében – szükségszerűen a nemzet „feltámadásának”, Isten általi „megváltásának” (*redenzione*) kell követnie (Zeidler, 2002). A Magyar Kálvária stációi ennek értelmében a „trianoni keresztút” szenvedéseit és megpróbáltatásait követő megváltás ígéretére emlékeztethetnek.⁷

A miniszterelnök trianoni centenáriumi beszédéből azonban a kálvária-metaphora egy másik értelmezése is kirajzolódik. Orbán Viktor a kálváriát a „trianoni szenvedéstörténetnél” olykor tágabb értelemben, a magyar nemzet történelmi megpróbáltatás-sorozatának szimbólumaként használja. A beszéd mondataiból mind a szűkebb, mind a tágabb kálvária-értelmezés kiolvasható. A miniszterelnök szavai a magyarság egész történelmi, valamint „trianoni keresztútjában” egyaránt benne rejlő reménységre, a megváltás immanens ígéretére utalhatnak: „Ismerjük a stációkat. (...) Mégis újra járjuk a keresztutat. Gyógyírt, vigaszt, reményt és biztatást akarunk. Tudjuk, hogy ezt csak a keresztút végén kaphatjuk meg.” A miniszterelnök itt arra

⁷ Fontos megemlíteni, hogy a magyarság által elszenvedett valamely történelmi tragédiára alkalmazott keresztút-metaphora nem a Trianon utáni Magyarországon jelent meg először a politikai retorikában. A párhuzamot megtaláljuk Kossuth Lajos 1890. szeptember 20-án, az 1849-es vértanúknak emléket állító aradi szoborcsoport avatása alkalmából Torinóban elmondott, fonográfra rögzített beszédében is. Kossuth ezen beszédében is – ahogy sok más alkalommal is – a „magyar Golgota” elnevezéssel illeti Aradot, ezáltal az 1849. október 6-án ott történteket Krisztus szenvedéstörténetével vonja párhuzamba (Magyarországi Református Egyház, 2020).

gondolhat, hogy a nemzeti tragédiák felelevenítése, a magyarság „szenvédéstörténetének” időről időre történő újraátélése a múltbéli megaláztatások belső feldolgozását biztosítja, egyúttal a nemzet jövőbeli felemelkedésének reményét vetíti előre. A keresztút végének megkönnyebbülést jelentő pontja az, ahol képesek lehetünk felülemelkedni a szenvedés okozta traumákon, és megérteni a feltámadás és megváltás jövőre vonatkozó isteni üzenetét. Ahogy Orbán Viktor fogalmaz: „Csak így és itt emelkedhetünk a fájdalmak fölé. Oda kell feljutnunk, ahol minden megvilágosodik, és minden értelmet nyer. Fel kell jutnunk oda, ahonnan megláthatjuk a jövőt.”

Orbán Viktor centenáriumi ünnepi beszédének teleologikus, olykor determinisztikus történelemszemlélete a történelmet egy saját belső logikával, törvényszerűségekkel és céllal rendelkező erőként fogja fel, amelynek központi tárgyait – ha úgy tetszik: „referens objektumait” – a különböző népek, nemzetek képezik. A beszédből kiolvasható orbáni történelemfelfogásban tehát a történelem a népek és nemzetek, továbbá az ezek által létrehozott országok és birodalmak történeteként jelenik meg, ahol minden nép és nemzet végső sorsa történelmi cselekedetei minőségének, valamint történelmi küldetése végrehajtásának függvényében dől el. Ahogy a keresztény felfogásban az egyén túlvilági sorsa, úgy a centenáriumi beszédből kirajzolódó orbáni világképben a népek, nemzetek jövője is lehet dicsőség vagy kárhozat. Míg a történelmi küldetésüket kitartóan és alázatosan teljesítő nemzetek jutalma a felemelkedés, addig a bűnös népek kárhozatra ítéltetnek. Az orbáni felfogásban a történelmi bűnöket elkövető, „gőgös” és „álszent” nemzetek, országok és birodalmak végső soron nem vonhatják ki magukat a „történelmi igazságszolgáltatás” működési logikája alól. Így a közép-európai határokat „megerőszakoló”, a történelmi küldetését rendületlenül teljesítő Magyarország megalázásában résztvevő nyugati nagyhatalmak sem kerülhetik el büntetésüket. Orbán Viktor a nyugat-európai nagy nemzetek perceptualizált hanyatlását, egykori dicsőségük leáldozását végzetes történelmi tévedéseik számlájára írja: „Nincs már se brit, se francia birodalom. S ami megmaradt belőlük, az éppen most vergődik bosszút álló gyarmataik multikulturális szorításában. A történelem igazságtételét a legnagyobbak sem kerülhetik el.”

Orbán Viktor történelmi szükségszerűségként említi azt is, hogy „összenő, ami összetartozik, (...) ami nem tartozik össze, az szét is esik.” Ez kontextuálisan úgy értelmezhető, hogy azok a politikai vagy más alapon szerveződő egységek, amelyek mögött nincs valódi – népi, nemzeti, erkölcsi – tartalom, elvesznek a történelmi célszerűség működési logikájából kifolyólag, míg a ténylegesen összetartozó entitások „valódi” egységét – az aktuális politikai vagy hatalmi helyzettől függetlenül – a történelem igazolja. Mindazonáltal a miniszterelnök egy helyen kiemeli, hogy a történelemben nem elég csupán az „igazság” birtoklása. Felfogása szerint a történelem törvényeiből következik, hogy kellő határozottság, egység és erő felmutatása

nélkül egy nemzet könnyen pusztulásra lehet ítélve, még „igaznak” vélt erkölcsi alapállása ellenére is. Ahogy fogalmaz: „A történelem nem könyörületes. Nem bocsájtja meg a gyengeségeket. (...) Mindig csak az lehet a miénk, amit meg tudunk védeni.” A miniszterelnök szerint éppen ezért a harcot a teljes győzelem kivívásáig kell folytatni bármilyen önfeladás vagy megálázkodás nélkül. Az „igazság” mellett való állandó harc és küzdelem lehet tehát az egyetlen útja a történelmi küldetés beteljesítésének.

Hogyan látja Orbán Viktor a magyar nemzet történelmét és történelmi küldetését a fentiekben felvázolt történelemszemléleti keretrendszerben? A miniszterelnök a magyar történelem egyfajta „ősállapotaként”, az „idők kezdeteként” a sztyeppei népek vándorlásainak időszakát jelöli meg, amikor is ezen vándornépek százai emésztődtek fel a „történelem porfelhőiben”. A magyarság azonban megmaradt, amely felfogása szerint értelmezhető a magyar nép történelmi kiválasztottságaként más sztyeppei népekkel szemben. Orbán Viktor történelmi narratívájában az államalapító magyarság felismerte az isteni törvényeket és létezésének alapjává, túlélésének biztosítékává tette a kereszténységet: „Megnyitottuk szívünket a kereszténység előtt, Isten ígését meghallottuk, megfogadtuk, államszervezésünk alapjává tettük. (...) Ma is ezen a fundamentumon áll a hazánk.” Az isteni törvények és a saját történelmi küldetés alázatos elfogadása tehette lehetővé, hogy a magyaroknak „sikerült, ami a többi sztyeppei népnek nem”, vagyis képesek voltak a külső támadásokat is kivédve megtartaniuk „különálló minőségüket” és helyüket az európai kontinensen.

A magyarság történelmi kiválasztottságának, küldetéstudatának és kivételességének hangsúlyozása a centenáriumi beszéd egyik központi elemét képezi. Véleményem szerint az orbáni narratívában a magyar nemzet kiválasztottságának és különleges történelmi küldetésének bizonyításaképp jelenik meg, hogy a nagy történelmi kataklizmák – inváziók, háborúk, idegen hatalmak uralma, forradalmak és szétszakítottság – ellenére a magyarság és a magyar államiság megmaradt, soha nem tűnt el végérvényesen a Kárpát-medencéből. A történelmi küldetéstudat erejének, és az ebből fakadó történelmi alázatnak és szívós kitartásnak volt köszönhető az is, hogy hiába próbáltak ellenségei végső vereséget mérni a magyarokra, ez sosem sikerülhetett. Hiszen „mi makacs népség vagyunk, sohasem voltunk hajlandók részt venni a saját temetésünkün.” Az orbáni meglátás szerint saját történelmi küldetéstudatából erőt merítve a magyarság minden egyes elszenvedett vereséget vagy nemzeti sorscsapást kibírt és elviselt, hogy aztán újjult erővel állhasson talpra: „Bár az évszázadok alatt magyarok százezrei estek el a csatatereken, láthatta az egész világ, hogy a magyar nemzeten nem fog se a golyó, se a kardvas. Ha le is verik a lábáról, újra és újra feláll.” A miniszterelnök a magyar kivételesség egyértelmű bizonyítékát véli felfedezni abban is, ahogy a Trianont követő évszázadot átvészelte a

nemzet: „Nincs a világnak egyetlen nemzete sem, amely kibírt volna ilyen száz évet.” A magyarság megingathatatlansága és eltörölhetetlensége összességében tehát a történelmi kiválasztottság és elhivatottság egyértelmű jeleként értelmezhető az orbáni történelemfelfogásban.

De vajon miben áll a miniszterelnök szerint a magyarság különleges történelmi szerepe, történelmi küldetése? Erre a centenáriumi beszédben a következő választ adja: a magyar nemzet elrendelt küldetése a nemzet számára hazát adó, Szent István által egységbe szervezett Kárpát-medence megőrzése, benépesítése és felvirágoztatása.⁸ Az ő szavaival: „Méltósággal őrizzük a Kárpát-medencét, amely küldetésünk is. Minden megszülető magyar gyermek újabb őrhely is.” A magyarságnak a Kárpát-medencét felvirágoztató történelmi szerepének bizonyítékeként utal a miniszterelnök minden olyan kulturális és államszervezésre utaló emlékre, amely a történelmi Magyarország területén található vagy bármilyen módon a magyar alkotószellem tevékenységével összefüggésbe hozható.

Említést érdemel az a sajátos mód is, ahogy a miniszterelnök ünnepi beszédében korszakolja a magyar történelmet. A magyar történelmi idő mértékegységeként a centenáriumi évben különös jelentőséggel bíró százéves időtartamot, az ún. *trianonnyi időt* használja. Az első korszakot négy *trianonnyi időben* határozza meg, amely az államalapítást követő erős Magyarország időszaka. Az ezt követő korszak három *trianonnyi időt* tesz ki, amely az Oszmán Birodalommal való küzdelem évszázadait jelenti. A harmadik, két *trianonnyi időn* át tartó időszak a forradalmak és bukott szabadságharcok kora, amelynek végére a magyarság ismét megerősödik. Látható, hogy az újabb korszakok mindig egy időegységgel, azaz száz esztendővel rövidülnek a megelőző korszakhoz képest. Ez saját meglátásom szerint előrevetítheti azt, hogy az utolsó, a trianoni megaláztatást követő és csupán egyetlen *trianonnyi időt* kitevő korszak után

⁸ A magyar nemzet hivatására, küldetéséből fakadó kötelességére vonatkozó orbáni megállapítás megint csak közeli párhuzamot mutat gróf Teleki Pál hasonló gondolataival. Teleki 1939. májusában a Pesti Vigadóban elmondott beszédében így fogalmaz: „A jövő nemzedékek elvárják tőlünk, hogy helyesen cselekedjünk az ő érdekükben és annak a Dunamedencének az érdekében, amelybe az Úristen állított és amelyet Szent István megalkotott” (Teleki, 1939b, p. 74.). Ahogy az az idézetből kitűnik, a magyarság kárpát-medencei jelenléte Teleki felfogásában is egyfajta isteni elrendeltetésként jelenik meg, amely egyúttal küldetést is jelent, és ezáltal teljesítendő feladatot és aktív cselekvést ró a nemzetre. A magyar nemzetnek a Kárpát-medence vonatkozásában fennálló örökös kötelezettségét egy másik helyen így jellemzi Teleki: „[a szentistváni gondolatot] jellemezte mindig kötelességérzet is. Annak a kötelességnek az érzete, hogy Európa ezen részében, amelybe a sors Szent István népét állította (...), békét és jólétet teremtsen, kölcsönös megbecsülést hozzon létre. És ha részletformáiban századról századra változó is a feladat, a lényeg, az elv, az akarat és a becsület ugyanaz volt” (Teleki, 1940, p. 30.).

– amely napjainkig húzódik – többé már nem alkalmazható a korábbi mértékegység, immár egy újfajta időszámításra van szükség. Ez a gondolatmenet egy új kor közelgő eljövételét sejteti.

A centenáriumi beszédből kiolvasható felfogás szerint az isteni törvényekhez hű, történelmi küldetését rendületlenül teljesítő magyar nemzet az I. világháborút követő zűrzavarban összeesküvés, külső és belső árulás áldozatává vált. A két világháború közötti Németországban elterjedt – majd részben az erősödő antiszemitizmus egyik alapjává váló – tördöfés-elmélet felidézésével a miniszterelnök az 1918. októberi „polgári demokratikus forradalmat” a Trianon felé vezető belső árulás egyértelmű megnyilvánulásaként értelmezi. Magyarország trianoni keresztútja e felfogás szerint a belső árulás, és az idegen hatalmaknak való kiszolgáltatás révén vette kezdetét. Ahogy Orbán fogalmaz: „az országot az ellenségeink, a kormányt a bolsevikok kezére adták.” Saját meglátásom szerint ezen a ponton az ezeréves Magyarország „őszirózsás” elárulásának orbáni narratívája a centenáriumi beszéd szimbólumrendszeréből következő módon összekapcsolódik Jézus Krisztus Júdas általi elárultatásának történetével, amely az Evangéliumok tanúsága szerint szintén „belülről”, a tizenkét tanítvány soraiból következett be. Ennek az áthallásnak a tudatosításával még érthetőbbé válhat a trianoni események és a krisztusi keresztút párhuzamba állítása. Az analógia ugyanis ettől kezdve szinte magától értetődő: az isteni törvények szerint létező, történelmi küldetését teljesítő, ám álnok belső árulás áldozatává vált, majd a Nyugat által meggyalázott Magyarország Trianon kálváriáját végigjárva osztozott a szintén elárult, elítélt, majd kereszthalált halt Krisztus sorsában.

Ezzel ismét visszatértünk az alfejezet elején tárgyalt nemzeti kálvária kérdésköréhez. Ahogy azt már említettük, a centenáriumi beszédből kivehető orbáni történelemszemléletben a „kálvária” végigjárása és a „kereszthalál” elszenvedése egy nemzet számára túlmutat önmagán, hiszen egyúttal a megváltás, a nemzeti felemelkedés ígéretét hordozza magában. Sőt, úgy tűnik, az orbáni történelmi teológiában a „keresztút” teljesítése egyenesen előfeltétele egy nemzet felemelkedésének, történelmi küldetése beteljesítésének: „Nagy nemzetté válni csak az tud, aki megjárja a maga kálváriáját. Aki kiismeri a megpróbáltatások útját. Aki kiállja a próbatételeket.” A magyarság az orbáni értelmezés szerint végigjárta a maga történelmi kálváriáját, és a történelmi kihívásokra is megfelelő választ tudott adni. Ez a teljesítmény pedig jogosítványt ad számára ahhoz, hogy történelmét folytassa és beteljesítse. Ez a gondolat azonban már átvezet bennünket a történelemszemlélet kérdései felől az orbáni jövővízió és a nemzeti eszkatológia témakörébe.

2.3. Jövővízió

A centenáriumi beszédből kirajzolódó orbáni történelemszemlélet ismertetését követően térjünk rá arra, hogy a miniszterelnök milyen eszkatologikus jövőt vizionál a magyar nemzet számára. Nézzük meg, hogyan képzei el Orbán Viktor Magyarország történelmi küldetésének, a Kárpát-medence megőrzésének és felvirágoztatásának végső beteljesítését a beszédben elhangzottak alapján. Orbán meglátása szerint a nagy változások előjelei, a nemzeti „feltámadás” kezdetei már érzékelhetőek napjainkban: „Mára ismét mi lettünk a Kárpát-medence legnépesebb országa. Száz éve nem voltunk ilyen erősek. (...) Politikai, szellemi, gazdasági és kulturális gravitációs erőnk napról napra nő.” A miniszterelnök szavaiban részben a Horthy-korszak nagyhatású kultuszminiszterének, Klebelsberg Kunónak az ún. „kultúrfölénnyről” szóló gondolatait vélhetjük felfedezni. Klebelsberg szerint a magyar nemzet felemelkedése – és végső célként a revízió – a szomszédos népekhez képesti „kultúrfölény”, azaz kulturális és közművelődési elsőbbség, valamint központi jelentőségű erkölcsi és szellemi erő megteremtése révén érhető el (Ujváry, 2013).

A centenáriumi beszéd megfogalmazása szerint a magyar történelem célja, hogy a történelmi próbatételeket kiállva „győzelemre” vezesse Szent István országát, és központi szerepet betöltve járuljon hozzá Közép-Európa felemelkedéséhez. Orbán Viktor ebben a vonatkozásban hitet tesz az államalapító király szellemi öröksége mellett: a magyarság a XXI. században is a vele együtt élő népekkel összefogva teheti naggyá a Kárpát-medencét, érheti el a szűkebb és tágabb régió felemelkedését.⁹ A „Trianon utáni száz év karantén, száz év magány korszaka végét ért”, vagyis évtizedek konfliktusokkal terhelt szomszédsági viszonyai után most ismét

⁹ Gróf Teleki Pál a „szentistváni állameszme” kapcsán szintén a környező népekkel való megbékélés és összefogás fontosságát hangsúlyozta. A Teleki által hangoztatott „szentistváni gondolat” szerint a magyarság vezető szerepe mellett a Kárpát-medence egysége és tartós békéje csak akkor érhető el, ha minden más népet is azonos tisztelet, jogok és lehetőségek illetnek meg (Teleki, 1940). Ahogy a Katolikus Nagygyűlésen elhangzott beszédében fogalmaz: „A mi szentistváni állameszménk a béke állandósulása, mert az együttélő emberek, embercsoportok, nemzetek, nemzetiségek, foglalkozások, városok és falvak egyetértése és egymást megértése van benne.” A Teleki-féle koncepció természetesen a Trianon utáni magyar revíziós célokat kívánta eszmei szinten alátámasztani, ebben a megközelítésben tehát a Kárpát-medence egységének megteremtése a korábbi politikai-közigazgatási egység helyreállítását jelenti. Az orbáni koncepcióban a kárpát-medencei és közép-európai egység megteremtése már nem tartalmazza a politikai egység helyreállításának igényét, sokkal inkább a szellemi, kulturális és gazdasági szinergiák regionális szintű fejlesztésének célkitűzéseit foglalja magába. A politikai-hatalmi realitások és *status quo* elfogadása mellett azonban a magyar vezetésű regionális egységről szóló orbáni elgondolás eszmei gyökerei jól érzékelhető módon visszamutatnak Teleki Pál „szentistváni állameszme” koncepciójára.

vannak a magyaroknak regionális szövetségesei, ami a közös közép-európai jövő építésének egyik legfőbb előfeltétele. Az orbáni elképzelésben e közép-európai jövő a felemelkedő magyarság és a régió saját nemzeti mivoltukra büszke államainak összefogása révén valósulhat meg, amely egyszerre veszi fel sikeresen a harcot a nyugat felől érkező ideológiai-politikai, valamint a keleti irányból veszélyként leselkedő demográfiai-migrációs nyomással szemben. Ahogy fogalmaz: „A történelem megadta az esélyt, talán az utolsót, hogy a közép-európai népek új korszakot nyissanak, a nyugatról és keletről fenyegető veszéllyel szemben megvédjék magukat, és együtt emelkedjenek föl.”

Orbán Viktor szemében a közép-európai felemelkedési folyamatban a Kárpát-medence legnagyobb nemzetét adó magyarságnak – részben a már említett klebelsbergi „kultúrfölényt” idéző képességei révén – központi szerepe, történelmi küldetése van. A határok által ugyan felszabdalt, de kulturálisan és érzelmileg együvé tartozó magyarság energiáinak összeadódása a közép-európai felemelkedés egyik legfőbb hajtóereje és motorja. E tényező felismeréséből és megfelelő kihasználásából a magyar miniszterelnök szerint az elszakított nemzetrészek számára otthont adó államok is profitálhatnak. Ahogy egy helyen fogalmaz: „Az elmúlt tíz évben bebizonyítottuk a szomszédainknak, ha a magyar nemzetrészek életereje összeadódik, az nem csak nekünk jó, hanem nekik is.”

Az orbáni világképben és jövővízióban a közép-európai felemelkedés ugyanakkor nem önmagában, a világtól izolált folyamatként jelenik meg. A miniszterelnök felhívja a figyelmet a világban jelenleg szédületes sebességgel zajló átalakulási folyamatokra, egy új világrend születésére is. Az amerikai hegemonia hanyatlásával és az európai integráció fokozatos szétesésével párhuzamosan egy egyre sebesebb léptékben gyarapodó és egységesülő Eurázsia képét festi eléünk. Meglátása szerint a világ jelenlegi átalakulási folyamata ugyan számos bizonytalanságot hordoz magában, Közép-Európa nemzetei és országai számára azonban kivételes lehetőséget teremthet a történelmi kiteljesedésre.

Felmerülhet a kérdés: ki és mikor fogja Orbán Viktor elképzelései alapján beteljesíteni Magyarország történelmi küldetését, és elvezetni a nemzetet egészen a „feltámadásig”? A miniszterelnök meglátása szerint a magyarság a történelmi sorscsapásokat követően, és különösen a trianoni kálvária óta eltelt száz év folyamán mindig kívülről várta azt a „megváltó” erőt, amely képes felemelni a nemzetet: „Saját erő híján vártuk, hogy a legendák kódéből érkezik egy csodálatos felmentő sereg, amely fordít egyet a magyarok sorsán.” A centenáriumi beszédben elhangzottak szerint a 2010-es kétharmados győzelem óta eltelt, Orbán Viktor miniszterelnökségével fémjelzett időszak eredményei bizonyítják azt, hogy többé nem kell kívülről, külső világi erő által várni a „megváltást”. A miniszterelnök szavaiból az olvasható ki, hogy szerinte a Ma-

gyarország végső felemelkedését előkészítő erők saját „nemzeti-keresztény” kormánya révén immár belülről munkálkodnak: „Ne ijedjünk meg attól, amit látunk: mi vagyunk azok, akikre vártunk. Igen, mi vagyunk azok, akik megfordítják Magyarország sorsát.”

Értelmezésem szerint a beszéd idézett mondataiból az derül ki, hogy Orbán Viktor a jelenlegi magyar rendszerben – melyet korábban „illiberális demokráciaként”, „munkaalapú társadalomként” vagy „kereszténydemokráciaként” aposztrofált – látja azt a „Messiás-karaktert”, amely az országot és a magyar nemzetet a „feltámadás”, a történelmi küldetés végső beteljesítése felé viszi. A miniszterelnök elmondja, hogy saját generációja, melyet *negyedik trianoni nemzedékként* ír le, az ország sorsát megfordítva a felemelkedés útján indítja el a nemzetet, és „egészen a győzelem kapujáig fogja vinni Magyarországot.” A „döntő ütközet” megvívása és a „végső lépések” megtétele azonban majd csak az ezt követő, *ötödik trianoni nemzedék* feladata lesz. Orbán Viktor nemzeti eszkatológiájában tehát a „trianoni keresztthalált” követő ötödik nemzedék jelenik meg a magyar nemzet történelmi küldetésének végső beteljesítőjeként, a nemzeti „feltámadás” garántálójaként.

Végezetül arra szeretnék röviden reflektálni, hogy az orbáni nemzeti eszkatológia miképp mutat több tekintben is hasonlóságot más történeti eszkatológiákkal. Először is, a történelem végére vonatkozó spekulációk gyakori közös jellemzője, hogy képviselőik az esemény bekövetkeztét a saját életpályájuk utánra, mindazonáltal a nem túl távoli jövőbe helyezik. Ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy az új korszak eljövetele már küszöbön áll, a változás jelei már jól érzékelhetőek. Ez éppúgy igaz Fiorei Joachim (Gioacchino da Fiore), 12. század második felében alkotó calabriai ciszterci apát történelmi misztikájára és a Szentlélek korszakának eljövetelére vonatkozó próféciaira (Nyirkos, 2015), mint Ray Kurzweil szingularitás korának beköszöntét vizionáló transzhumanista prognózisára (Kurzweil, 2005). Orbán Viktor némiképp hasonló módon, a végső nemzeti beteljesülést az utána következő generáció révén és idején látja megvalósulni – ha saját életében is. Másodszor, ahogy az több történelem végére vonatkozó tézisre is jellemző Condorcet-től, Hegelen és Marxon át egészen a kortárs transzhumanistákig, Orbán Viktor nemzeti eszkatológiájában sem kerül definiálásra, hogy a „döntő ütközet” után eljövendő kor pontosan hogyan fog kinézni. A miniszterelnök igen nagyvonalakban utal csak a történelmi sorsbeteljesítés nagyszerű voltára: „Nagy idők várnak rátok.” József Attila *A számokról* című versét, mint afféle próféciát idézve pedig a nemzeti összefogás által megvalósított végső felemelkedés transzcendentális célját, az isteni világ megközelítésének vízióját tárja elénk. A centenáriumi beszéd zárósoraiban lefestett nemzeti jövőképben, amely akár a magyarság egyfajta „mennybemeneteleként” is értelmezhető, a vallási és a történeti eszkatológia elemei kapcsolódnak össze.

3. Orbán Viktor politikai teológiája és a centenáriumi beszéd

Orbán Viktor trianoni centenáriumi beszéde nemzetképének, történelemszemléletének és jövővíziójának értelmezését követően kísérletet tehetünk arra, hogy perspektívánkat némileg tárgítva megállapításainkat elhelyezzük az orbáni politikai teológia keretrendszerében. A Carl Schmitt 1922-ben megjelent *Politikai teológia* című műve nyomán széleskörben elterjedt terminus arra hivatott felhívni a figyelmet, hogy a modern politikai és jogfilozófiai gondolkodás bizonyos elemei teológiai eredetűek és jellegűek, kulcsfogalmaik jelentős része teológiai fogalmakra vezethető vissza. Ez egyúttal azt implicálja, hogy a politikai és teológiai fogalmak, a jogi és a metafizikai nyelvezet között számottevő strukturális analógia figyelhető meg (Schmitt, 1992). A Schmitt által „szekularizációként” leírt folyamat az eredetileg teológiai fogalmak világi tartalomhoz rendelését, azaz jelentésük immanentizációját fejezi ki (Czopf, 2019). Egy kortárs amerikai katolikus teológus, William T. Cavanaugh (2011) szerint azonban valójában nem is beszélhetünk ezen teológiai fogalmak „szekularizációjáról”, hiszen ezek a politikai jelentésmezőben alkalmazva is éppúgy megőrzik alapvetően teológiai jellegüket. Cavanaugh megfogalmazása szerint így az eredetileg tisztán teológiai fogalmak politikai szemantikai térben történő használata révén nem „szekularizált”, hanem pusztán „rejtett” (*hidden*) teológiai fogalmak jönnek létre (p. 3). Mindazonáltal elmondható, hogy mindkét megközelítés szerint a politikai teológiai fogalomkör a transzcendens jelentésmezőből az immanens (politikai) jelentésmezőbe áttüzetett vagy arra alkalmazott fogalmi struktúrákat foglal magába (Czopf, 2019).

Az orbáni politikai teológia vizsgálatakor négy fő kérdést igyekszem röviden körüljárni. Elsőként, hogy milyen kapcsolatban áll egymással a „kereszténység” és a nemzet fogalma a miniszterelnök gondolkodásában. Másodszor, hogy hogyan nyilvánul meg Orbán Viktor politikai szemléletmódjában a protestantizmus vesztfáliai szuverenitásigényt kifejező politikai teológiai hagyománya a katolikus tradícióra visszavezethető keresztény univerzalizmussal szemben. Harmadszor, hogy melyek azok az immanentizált – schmitti szóhasználatban „szekularizált”, Cavanaugh szerint „rejtett” – teológiai fogalmak, amelyek a miniszterelnök más megnyilvánulásai mellett felfedezhetőek a trianoni centenáriumi beszédben is. Végül pedig a weberi értelemben vett protestáns etika Orbán Viktor gondolkodásában megjelenő elemeit vizsgálom meg. A miniszterelnök által alkalmazott egyes fogalmi struktúrák teológiai eredetének bemutatása révén igyekszem a centenáriumi beszéd eszkatológiájának értelmezési spektrumát tovább tágítani.

Czopf (2019) megállapítja, hogy Orbán Viktor beszédeiben a „kereszténység” és a nemzet politikai-társadalmi intézményrendszerének viszonyára alapvetően két metaforikus megközelítés jelenik meg. Az ún. strukturális metafora a „kereszténységet” kulturális „alapnak”, „fundamentumnak” tekinti – ahogy az a centenáriumi beszédben is elhangzik –, míg a „felépítményt” a keresztény alapokon álló modern politikai és társadalmi intézményrendszer (demokrácia, nemzetállam) és a modern politikai közösség (nemzet) alkotja (pp. 17–19).¹⁰ Az ún. organikus metafora kulturális „táptalajként” vagy „gyökérzetként” hivatkozik a „kereszténységre”, amely állandó és szerves kapcsolatban áll a belőle „kisarjadt létformákkal” (pp. 19–22). A „kereszténység” tehát minden alkalommal a nemzeti struktúrák „alapjaként” vagy „altalajaként”, afféle „nemzetmegtartó” erőként jelenik meg Orbán retorikájában, amely kifejezi, hogy „a modern politikum egyszerre kapcsolódik fundamentálisan és organikusan” hozzá, de semmiképpen sem azonosítható vele. Ezen hozzáállásban a modern posztkeresztény politikai gondolkodás jellegzetességei tükröződnek vissza, amelyben a teológiai eredetű szuverenitás fogalma immár a nemzetben immanenzizálódik, ezáltal pedig „csupán a kereszténység egy bizonyos legitimáló értelmére tart igényt” (p. 22). Ez a gondolati háttér jelenik meg a miniszterelnök 2018-as tusnádfürdői beszédének megfogalmazásában is, amelyben leszögezi, hogy a „kereszténydemokrata politika” nem a „hitelveket”, hanem a „keresztény kultúrából kisarjadt létformákat” (emberi méltóság, család, nemzet) hivatott védelmezni (Orbán, 2018a).

Az orbáni retorikában megjelenő „kereszténység” partikulárisan nemzeti felfogása a protestáns politikai teológiai hagyomány gondolatiságára és fogalomrendszerére mutat vissza. Ahogy arra Czopf (2019) felhívja a figyelmet, Orbán Viktor politikai gondolkodásában és Európa-kritikájában a főként protestáns gyökerű nemzetállami partikularizmus, a vesztfáliai szuverenitásigény, és az ebből fakadó erős euroszkepticizmus jelenik meg a döntően katolikus eredetű univerzalizmussal, a birodalmiság római hagyományával és a részben ezekből eredeztethető integrációpártisággal szemben. A miniszterelnök kereszténységfelfogásában az a döntően protestáns eredetű vesztfáliai szuverenitásigény tükröződik, amely a keresztény hit, kultúra és „létforma” megélését és továbbadását szigorúan nemzeti keretek között tartja elképzelhetőnek: „a kereszténység nem a nemzetek fölszámolása útján akar eljutni az egyetemességhez, hanem a nemzetek megőrzésén keresztül” (Orbán, 2018a). Orbán a protestáns hagyomány nyomán következetesen természetes, elválaszthatatlan egységként kezeli a „kereszténységet” és a veszt-

¹⁰ A centenáriumi beszédben a strukturális metafora ekképp jelenik meg: „Megnyitottuk szívünket a kereszténység előtt, (...) és államszervezésünk *alapjává* tettük. (...) Ma is ezen a *fundamentumon* áll a hazánk.” (Orbán, 2020) – kiemelés: tőlem

fáliek nemzetállamiságot. A „kereszténység” és a nemzet egységéből következik, hogy a nemzeti szuverenitás felszámolása kontinensünkön egyszersmind magában hordozza Európa „elkereszténytelenítését” is (Orbán, 2017), a „nemzetek utáni korszak” pedig tulajdonképpen egyet jelent a „kereszténység utáni kor” európai víziójával (Orbán, 2018a; Orbán 2018b). Ez a szigorúan nemzeti keretben szemlélt kereszténységfelfogás radikálisan elutasítja – egyenesen saját maga antitéziséként határozza meg – az univerzalizmus minden formáját (Czopf, 2019).

Most fordítsuk figyelmünket bizonyos immanentizált – „szekularizált” avagy „rejtett” – teológiai fogalmak megjelenésére az orbáni politikai retorikában. A világ kettéosztása a kultúrával azonosított kozmoszra (kozmikus-szagrális térre) és az azt körülvevő káoszra (kaotikus térre) számos ókori kultúra és világvallás (pl. zsidó vallás, középkori kereszténység, iszlám) jellegzetes – részben mitológiai, részben teológiai eredetű – elgondolása. A világpolitika ily módon történő felosztása szagrális és kaotikus térre Orbán Viktor retorikájában is megmutatkozik, amely egyúttal egy ősi mitikus-teológiai kozmológiafelfogás modern politikai jelentéstartalommal való megtöltését jelenti. Orbánnál a magyar nemzeti és kulturális mikrokozmosz a rend, a kiegyensúlyozottság, a kiszámíthatóság, a biztonság és a stabilitás világaként, míg a külvilág a rendezetlenség, a káosz, a kiszámíthatatlanság, a bizonytalanság és az instabilitás territóriumaként jelenik meg (Czopf, 2019). Ez a gondolat a trianoni centenáriumi beszédben is visszaköszön, amikor a miniszterelnök Magyarországot a „béke és a biztonság szigeteként” írja le, míg a világpolitika „tektonikus változásai”, az Európai Unió „recsegő eresztékei”, a keleti szomszédunk „lába alatt remegő föld” és a Balkánon „válaszra váró kérdések” mind-mind egy kaotikus és bizonytalan külvilág képét festik a hallgató elé (Orbán, 2020).

A magyar miniszterelnök duális világképe, a jó és rossz küzdelmét középpontba helyező politikai retorikája számos, eredetileg teológiai kontextusban megjelenő fogalommal dolgozik. A *morális egyensúly* ágostoni, valamint lutheri eszkatológiára visszavezethető, tehát egyértelműen teológiai eredetű fogalma már a 2014-es tusnádfürdői beszédében is felbukkan (Czopf, 2019). Itt a „nemzetegyesítő” Fidesz-KDNP 2014-es választási győzelmét és a „nemzetáruló” politikai ellenfelek vereségét értelmezi úgy, mint a politikában mégis létező *morális egyensúly* bizonyítékát (Orbán, 2014). A politika dualisztikus, jó és rossz küzdelmeként való felfogása, továbbá a *morális egyensúly* retorikai megjelenése a keresztény megigazulástan és üdvtörténet fogalomkészletéből merítkezik (Czopf, 2019). A trianoni centenáriumi beszédben megjelenő nemzeti megigazulás víziója, valamint a „gőgös” és „álszent” népek bűnhődésének motívuma – amelyet Orbán a „történelem igazságtételének” nevez – szintén a keresztény szótériológia koncepcióinak immanentizált, azaz világi tartalommal felruházott jelentését mutatja.

Érdeemes arra is felhívni a figyelmet, ahogy az orbáni politikai gondolkodásban a Max Weber (1992) által leírt protestáns vallási etika jellegzetességei megjelennek. Weber szerint a protestáns (elsősorban kálvini) etikában az evilági munkaaszkezis fontossága, a kapitalizmus legitimálása, valamint a helyes gyakorlat (ortopraxis) és a teljesítmény morális megítélés alá helyezésének középpontba állítása döntő szerepet játszik. A protestáns hagyomány csak a kegyelem (*sola gratia*) általi üdvözülést tartja lehetségesnek, a kálvini tanok szerint azonban Isten már a földön evilági jeleit adhatja annak, hogy kit választott ki üdvözülésre. Ahogy arra Weber felhívja a figyelmet, a kálvini hagyományban a sikeres vállalkozás és felhalmozás, a kimagasló teljesítmények az egyén és a közösség isteni kiválasztottságának evilági jeleként, az üdvbizonyosság megnyilvánulásaiként kerülnek értelmezésre.

A társadalmi teljesítmény isteni követelménye, és ebből fakadóan a nemzet érdekében tett igyekezet magasabbrendűsége a protestáns etika weberi értelmezésének egyik legfontosabb elemét képezi (Czopf, 2019). Orbán Viktor az „illiberális demokráciaként” vagy „munkaalapú társadalomként” (Orbán, 2014), később „kereszténydemokráciaként” (Orbán, 2019) definiált állam- és társadalomszervezési modell helyességének – „kiválasztottságának” – igazolását annak gazdasági versenyképességében is látja (Orbán, 2014). Ebben a gondolatban visszatükröződik a protestáns etika teljesítményközpontúsága, amely a teljesítmény erkölcsi megítélés alá helyezését, illetve annak az isteni kiválasztottság lehetséges jeleként való felfogását hangsúlyozza. A teljesítmény legitimációs szempontból való jelentőségének kiemelése a centenáriumi beszédben is megjelenik: „Teljesítményünk feljogosít bennünket a történelmünk folytatására” (Orbán, 2020). Márpedig, ha a weberi értelemben vett teljesítmény-centrikus protestáns ortopraxis és az evilági sikerekben való bővelkedés az egyén vonatkozásában összefüggésbe hozható az üdvözüléssel, úgy ennek analógiájára a nemzet által követett és elért eredményei által igazolt helyes magatartás is egyfajta végső megigazulás irányába mutathat. Meglátásom szerint a protestáns ihletésű nemzeti ortopraxis elért eredményei által alátámasztott sikerességének percepciója szükségszerűen sejtet valamiféle végső történelmi beteljesedésre, eszkatologikus végkifejletre való várakozást.

De hogyan viszonyul Orbán Viktor a történelem végét vizionáló elgondolásokhoz? A miniszterelnök 2019-es tusnádfürdői beszédében az univerzális igényű történelemfilozófiák, történeti eszkatológiák erős kritikáját fogalmazza meg. Megállapítja, hogy a marxista és a progresszív-liberális történetfilozófiák egyetlen közös célt határoznak meg az egész emberiség történelme számára, és ennek a mesterségesen és önkényes módon meghatározott univerzális célnak rendelik alá az egyes egyének és közösségek életét. Ahogy fogalmaz: „ismerjük azt a gondolkodásmódot, amelyik azt állítja, hogy a történelemnek van célja. S az embernek az a

feladata, hogy ezt fölismerje, és a történelmet ehhez az elrendelt célhoz elsegítse. A kommunista logika nagyjából ilyen volt, és manapság pedig a progresszív liberálisok mondanak hasonlókat.” Orbán Viktor kritikája szerint ezen történetfilozófiák univerzális igényeik miatt megfeledkeznek az egyes egyének és nemzedékek életének értelmet adni. Felfogása szerint nem a történelmi időnek kell célt tulajdonítani, hanem azon belül az egyes egyének és nemzedékek számára „rendeltetett” célt és értelmet kell felismerni, tudatosítani és követni (Orbán, 2019).

A fenti gondolatmenet alapján – amely egyértelműen elutasító a történelem végcélját univerzális igénnyel meghatározni akaró ideológiákkal szemben – azt gondolhatnánk, hogy Orbán Viktor alapvetően szkeptikusan viszonyul bármiféle végső történelmi célt vagy beteljesedést előrevetítő felfogáshoz. Ennek azonban ellentmond a centenáriumi beszéd megfogalmazása, amely a jövőben „döntő ütközetről” és „végső lépésekről” beszél, amely implikálja, hogy elképzelése szerint a magyar történelemnek igenis létezik valamiféle végcélja. Hogy ezt a két látszólag ellentmondó elgondolást megpróbáljuk közös nevezőre hozni, érdemes részben korábbi megállapításainkhoz is visszanyúlni. Ahogy azt láttuk, Orbán protestáns hagyományra visszamutató felfogásában az egyetemesség megragadása csakis a nemzet partikularitásán keresztül lehetséges. Ebből következik, hogy egy lehetséges történelmi cél elérése is csak partikuláris, nemzeti keretek között valósítható meg. Ha tehát lenne is az emberi történelemnek valamilyen közös végcélja, az is egyedül az egyes nemzeti történetek beteljesítése révén válhatna elérhetővé. A 2019-es tusnádfürdői beszéd gondolatai ezt azzal egészítik ki, hogy maguknak a nemzeti céloknak a megvalósítása is csak a nemzeti szint alatti további partikularitások, az egyes egyének és nemzedékek élete értelmének, küldetésének felismerése által lehetséges.

Ahogy látjuk, Orbán Viktor gondolkodásában a „nemzedék”, mint a nemzet történelme egyes egymást követő meghatározó időszakainak aktív generációjára vonatkozó fogalom, különös jelentőséggel bír. A szekfüi történelmi korszakolást idéző orbáni nemzedékfogalom a nemzedékeket a nemzeti történelem időben jól megragadható, szekvenciális egységeiként írja le. Egyúttal az egyes egymást követő nemzedékek számára a nemzeti történelem általános menetén belül egyedi történelmi küldetést, speciálisan rájuk szabott feladatot is lát. A centenáriumi beszédben megjelenő *trianoni nemzedék* fogalma az 1920-as eseményekhez viszonyítva, azok függvényében határozza meg az egyes aktív generációk egymásutániségát, és azok elvégzendő feladatát. Az egyes nemzedékek Trianon viszonylatában való meghatározása a centenáriumi év „kötelező” szimbólumhasználatán túl azt is kifejezheti, hogy az 1920-as évet követő nemzedékek inherens módon magukban hordozzák Trianon örökségét, egyúttal történelmi küldetésük is annak viszonylatában határozódik meg. Ha pedig Trianon a nemzet „kereszthalálaként” értelmezhető, úgy a *trianoni nemzedékek* e „kereszthalál” egymást követő hordozóiként jelennek

meg, egyúttal a nemzet történelmében elvégzendő küldetésük a nemzeti „feltámadás” előkészítésében és megvalósításában rejlik.

Ahogy azt korábban megállapítottuk, az univerzális igényű történeti eszkatológiákkal szemben Orbán Viktor a történelmi beteljesülést semmiképp sem egyetemes formában, és nem az egész emberiség vagy egy meghatározott csoport közös erőfeszítésén keresztül, hanem csakis nemzeti keretben, mégpedig a nemzeten belül az egymást követő nemzedékek élete értelmének és küldetésének felismerése és végrehajtása által tartja lehetségesnek. A miniszterelnök több alkalommal is hangsúlyozza saját nemzedékének különleges történelmi küldetését, amely a nemzeti felemelkedés felé viszi Magyarországot. 2019-es tusnádfürdő beszédében így fogalmaz: „a mi nemzedékünk egy történelmi lehetőséget kapott a magyar nemzet megerősítésére” (Orbán, 2019). A trianoni centenáriumi beszédben arról szól, hogy saját nemzedéke, a „negyedik trianoni nemzedék (...) egészen a győzelem kapujáig fogja vinni Magyarországot” (Orbán, 2020). A nemzeti végcél elérésének lehetőségét ugyanakkor már a következő, *ötödik trianoni nemzedék* kezébe adja.

Az orbáni politikai teológia vizsgálata során e fejezetben tett megállapításaink fényében további értelmezési lehetőségeket nyújthatunk az *ötödik trianoni nemzedék* „döntő győzelme” révén elérendő nemzeti történelmi célt illetően. Ahogy azt láttuk, Orbán Viktor világképében a „globális, nemzetek feletti elitek” kozmikus élethalálharcot vívnak a „hazafias nemzeti erőkel” szemben (Orbán, 2017). Ebben a küzdelemben – felfogása szerint – „ma ismét győzelemre állunk” (Orbán, 2020). Ennek megfelelően a centenáriumi beszéd eszkatologikus jövőképében megjelenő „döntő győzelem” vonatkozhat a protestáns gyökerű vesztfáliai nemzeti szuverenitási igény végső diadalára a liberális elitek által képviselt globalista, a nemzeti-nemzetállami keretek lebontását célzó elképzelésekkel szemben. A nemzeti partikularitás „igazságának” végső külső elismertetése a birodalmi univerzalitást megjelenítő „liberális imperializmus” ellenében egyúttal a világtörténelemben megnyilvánuló *morális egyensúly* bizonyítékaként jelenhet meg a nemzeti történelmi cél beteljesítésének folyamatában. A centenáriumi beszéd eszkatologikus jövővíziója az orbáni elképzelésekből következően egyúttal vonatkozhat a „kereszténységből” „kisarjadt létformák” védelmének végső biztosítására is, amelynek elérése immár az *ötödik trianoni nemzedék* feladata lesz.

4. A nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” és az orbáni gondolat vallási jellege

A centenáriumi beszéd értelmezéséhez segítséget nyújthat a nacionalizmus vallásként vagy „kvázi-vallásként” történő konceptualizálása és elméleti keretrendszerként való alkalmazása is. Itt érdemes leszögezni, hogy magában a szakirodalomban is vita folyik arról, hogy bizonyos modernkori nacionalizmusok vallásként – Eric Voegelin (1999) nyomán egyfajta „politikai vallásként” – vagy csak a nagy vallásokra emlékeztető, azonban azoktól számos vonásukban eltérő „pszeudo-vallásként” vagy „kvázi-vallásként” foghatók fel. Bizonyos modern nacionalizmusok vallási jellegének egyik első és máig legismertebb kutatója, az amerikai történész Carlton J. H. Hayes (1960) a nacionalizmusról, mint vallásról beszélt, míg egy későbbi filozófus, az amerikai John E. Smith (1994) a nacionalizmust „kvázi-vallásként” írta le. A nacionalizmus vallásként vagy „kvázi-vallásként” történő értelmezése nagyrészt annak függvényében dől el, hogy miképp definiáljuk a *vallás* hosszú ideje vitatott fogalmát. Ez azonban már olyan mély vallásfilozófiai alapkérdések felé vezetne el bennünket, amelyek megválaszolása jócskán meghaladná a jelen írás terjedelmét és célját. Jómagam a továbbiakban jórészt John E. Smith koncepcionális rendszeréből indulok ki, ezért hivatkozom „kvázi-vallásként” a nacionalizmusokra.

Mindazonáltal mind a kettő – a nacionalizmust vallásként, illetve „kvázi-vallásként” leíró – megközelítés egyaránt elismeri, hogy a modern nacionalizmusok egyik jellegzetes vonása, hogy a szuverenitás alanyának és a személyes lojalitás elsőszámú tárgyának a szakrális szintre emelt nemzetet vagy nemzeti államot teszik meg. Továbbá mindkét felfogás kiemeli, hogy egyes modernkori nacionalizmusokban az egyetemes egyház alternatívájaként immár a nemzeti közösség vagy állam jelenik meg, amelyhez egyúttal az egyéni és kollektív üdvözülés, az örökkévalóság elérésének lehetősége kapcsolódik. A nacionalizmust vallásként vagy „kvázi-vallásként” értelmező szerzők arra is rámutatnak, hogy bizonyos modern nacionalizmusok tipikus sajátossága, hogy a szakrális minőséggel felruházott nemzet számára valamilyen különleges és egyedi történelmi missziót, elérendő célt tulajdonítanak (Hayes, 1960; Smith, 1994).

Carlton J. H. Hayes *Nationalism: A Religion* [Nacionalizmus: Egy Vallás] című 1960-as művében arra hívja fel a figyelmet, hogy a francia forradalommal nemcsak az angliai eredetű modern nacionalizmus európai kontinensen való megjelenése és demokratizálódása ment végbe, hanem annak vallási jellegének kialakulása is. A nemzetről való gondolkodás teológiai eredetű fogalmakkal és szimbólumokkal való telítődése, bizonyos vallási analógiák alkalmazása a nacionalista retorikában, valamint vallásira emlékeztető rítusok, szertartások és ünnepek

megjelenése a nemzethez kapcsolódóan a nacionalizmus vallási jellegének kialakulását jelzi a 18. és 19. század fordulóján. A nemzet kizárólagosságának hirdetése, a szakrális jelentőséggel felruházott nemzeti zászlók, a nemzeti ünnepnapok, a nemzeti himnuszok, a hazának szentelt emlékművek és oltárok, a kultikus nemzeti emlékhelyek tisztelete, stb. mind bizonyos vallási eredetű elméleti koncepciók és gyakorlatok „szekularizációját” és nacionalista kontextusba történő átültetését testesítik meg (Hayes, 1960).

John E. Smith (1994) mindazonáltal fontosnak tartja a vallási jelleggel bíró nacionalizmus elhatárolását – mint ami a marxizmus és a humanizmus „kvázi-vallásaihoz” hasonlóan a modern élet szekuláris tendenciáira adott egyik válaszként jött létre – a „valódi vallásoktól”. A „kvázi-vallás” (*quasi-religion*) fogalma alatt Smith olyan politikai-ideológiai mozgalmakat és ahhoz fűződő tömegérzelmeket ért, amelyek strukturális és funkcionális hasonlóságokat mutatnak a „valódi vallásokkal” (*religions proper*) (p. 12). Smith a fő különbséget a „valódi vallások” és a „kvázi-vallások” között abban látja, hogy míg az előbbiek valamilyen univerzális, végtelen, a földi világtól elkülönülő, transzcendentális létezőre irányulnak, addig az utóbbiak sokkal inkább valamilyen partikuláris, véges, körülhatárolható, a földi világban létező jelenségeket vagy eszméket tesznek meg a hűség és az elköteleződés végső tárgyának – mint amilyen a nacionalizmusok esetében a nemzet vagy a nemzeti állam. A „kvázi-vallások” másik jellemzője a „valódi vallásokkal” való összevetésben, hogy az utóbbiakkal szemben – éppen az „imádat” tárgyú megjelölt jelenség vagy ideológia partikularitása és végeessége folytán – mégsem egészen képesek kielégíteni ugyanazokat a vallási igényeket és aspirációkat (p. 92). A nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” jelenléte egy társadalom életében, politikusainak gondolkodásában és retorikájában ugyanakkor nem zárja ki valamely „valódi vallás” párhuzamos társadalmi beágyazottságát.

A smithi értelemben vett nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” egyik központi témája a szuverenitás kérdése. A szuverenitás szintén teológiai eredetű fogalom (Schmitt, 1992), a nacionalizmusokban pedig a nemzetre vonatkoztatva ugyancsak szakrális jelentőséggel bír. A francia forradalom „szent iratának” és „nemzeti katekizmusnak” tekintett Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata szerint minden szuverenitás forrása a nemzet. Eszerint semmilyen személy vagy szerv nem gyakorolhat legitim hatalmat, amelynek felhatalmazása nem közvetlenül a nemzettől származik (Hayes, 1960). A francia forradalmi nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” tehát a legfelsőbb szuverén szerepébe a nemzetet helyezi, amely ezáltal tesz szert szakrális minőségére.

A szuverenitás kérdése Orbán Viktor politikai és nemzeti teológiájának is gyakran emlegetett eleme. A magyar miniszterelnök gondolkodásában azonban a francia felfogással szemben a szuverenitásnak kettős forrása jelenik meg. A 2014-es tusnádfürdői beszéd

megfogalmazása szerint a nemzet vezetésére való felhatalmazás elnyerése egyrészt a Gondviselésnek, másrészt a szavazóknak volt köszönhető (Orbán, 2014). A legitimáció e két irányának retorikai összekapcsolása a szuverenitás kettős, földi (azaz nemzeti) és isteni eredetének orbáni elképzelését mutatja. Meglátásom szerint a trianoni centenáriumi beszédben is megjelenő, „Magyarország mindenek előtt, a Jóisten mindannyiunk fölött” orbáni jelmondat szintén kifejezi a miniszterelnök kettős szuverenitásra vonatkozó felfogását. E kettős szuverenitáselképzelésben a szekuláris és horizontális nemzeti szuverenitás a felette álló, transzcendens és vertikális isteni szuverenitás földi leképeződéseként jelenik meg.

A modern nacionalizmusok jellemzően erős keresztény hagyományokkal rendelkező országokban, alapvetően keresztény kulturális közegben bontakoztak ki a 18–19. század folyamán. Éppen ezért nem véletlen, hogy a modern nacionalizmusok számos kereszténységből kölcsönzött koncepcióval dolgoznak. A nemzeti „kvázi-vallás” számos szokás- és fogalombéli, valamint intézményi elemet kölcsönzött a történelmi kereszténységtől, amelyeket aztán saját céljai szerint értelmezett és igazított a maga elképzeléseihez. A nemzeti teológia elméletében és a nacionalizmus „kvázi-vallási” gyakorlatában az egyetemes egyház alternatívájaként a nemzeti állam jelenik meg, amelyhez az üdvösség elérésének missziója és a halhatatlanság, az örökkévalóság eszménye társul. A nemzeti állam egyes nacionalizmusokban határozottan spirituális szereppel ruházódik fel, amelyet a nemzeti küldetésbe és végzetbe vetett hit támaszt alá (Hayes, 1960). Ennek megfelelően számos nacionalizmus él azzal az elképzeléssel és retorikával, hogy az adott nemzet valamilyen speciális világtörténelmi misszió teljesítésére hivatott, amely egyúttal az emberiség általános küldetésének elengedhetetlen elemét is képezi (Smith, 1994, p. 99). E felfogás szerint az adott nemzet tehát egy számára kijelölt feladat véghezvitelére – Isten, a fejlődés vagy a történelem erői által – „szólítva” lett, és arra egyedüli módon vált hivatottá és felkészültté (Smith, 1994, p. 85). Ezek az elképzelések olykor egyenesen messianisztikus álmokhoz vezetnek a nemzettel a középpontban, amelyek a nemzetet közvetlen és független kapcsolatba állítják az „Abszolúttal” (Kohn, 1946, p. 8).

A nemzeti misszió és végzet percepciójának (kvázi) vallásos hit szintjére történő emelésére számos eklatáns példát találunk a nyugati politika- és eszmetörténetben. A „szabadság, egyenlőség, testvériség” eszméjét zászlajára tűző és a bonapartizmusban kicsúcsosodó francia forradalmi hevület a felvilágosodás állam- és társadalomszervezési elveinek európai szintű elterjesztésében egy történelmileg „elrendelt” és szükségszerűen „beteljesítendő” nemzeti missziót vizionált a francia nemzet számára. Az olasz egység megvalósításának fő ideológusa, Giuseppe Mazzini az olasz nemzet „Istentől elrendelt” történelmi küldetését a nemzeti egység, az olasz egységállam megteremtésében, az itáliai népek által lakott és történetileg az olasz

kultúrkörhöz tartozó területek egyetlen politikai, gazdasági és kulturális entitássá szervezésében látta. A *Manifest Destiny* 19. századi amerikai expanzionizmust alátámasztó ideológiájában, majd később a Woodrow Wilson és Franklin D. Roosevelttel képviselte idealista-liberális internacionalizmusban pedig a civilizatórikus-messianisztikus amerikai küldetéstudat egyértelmű, az adott történelmi helyzethez igazodó megnyilvánulásait érhetjük tetten (Hayes, 1960). Az adott nemzet speciális történelmi küldetése beteljesítésére vonatkozó elképzelések minden esetben a nemzeti történelem teleologikus és eszkatologikus értelmezését tárják elénk.

A magyar nemzet speciális történelmi küldetésére való hivatkozás Orbán Viktor nemzetről való gondolkodásában is hangsúlyosan jelenik meg. A trianoni centenáriumi beszédben a nemzeti misszió egyfelől a magyarságra bízott Kárpát-medence megőrzésének, benépesítésének és felvirágoztatásának történelmi kötelességeként, másrészt a közös közép-európai felemelkedés előmozdításában való központi szerep felvállalásaként kerül definiálásra. Az előző fejezetben részletezett orbáni politikai teológia rendszerében értelmezve a magyar nemzet missziója magában foglalja a nemzeti szuverenitás vesztfáliai intézményének védelmét és külső elismertetését is a bizonyos globális elitek által képviselt univerzalista ideológiákkal szemben. A „keresztény” kulturális alapokon nyugvó európai nemzetállami rendszer megvédése egyúttal a „kereszténységből kisarjadt létformák” védelmének biztosítását is jelenti, amely a magyar nemzet speciális történelmi missziójának lényegi elemét képezi Orbán Viktor felfogásában. A miniszterelnök ezen nemzeti misszió végrehajtójaként, majd végső beteljesítőjeként centenáriumi beszédében saját nemzedékét, a *negyedik trianoni nemzedéket* és az utána következő, *ötödik trianoni nemzedéket* jelöli meg.

Más nyugati nacionalizmusokra jellemző módon az orbáni nemzeti „kvázi-vallásban” is megjelenik bizonyos keresztény szimbólumok „nacionalizálása”. A Horthy-korszak revizionista-irredenta szimbólumrendszerét felelevenítő centenáriumi beszédben felfedezhetőek a Krisztus szenvedéstörténetét és a magyar nemzet történelmi sorsát párhuzamba állító, evangéliumi ihletésű analógiák. A magyar nemzet történelmi megpróbáltatásaira, valamint annak trianoni sorsára alkalmazott krisztusi keresztút-metaphora a nemzet szakralizálásának, egyúttal egy központi evangéliumi fogalom „szekularizációjának” eklatáns példája. A beszéd a 2010 óta hatalmon lévő nemzeti-kereszténydemokrata, kettős (evilági és transzcendens) legitimációval bíró kormányzásnak is szakrális jelentőséget tulajdonít. A beszéd megfogalmazása a miniszterelnök generációja számára egyfajta „Messiás-szerepet” sugall, hiszen történelmi küldetést kapott arra, hogy „Magyarország sorsát megfordítva” elvezesse a magyar nemzetet „egészen a győzelem kapujáig”. Orbán Viktor a „döntő ütközetet” megvívó, Magyarország történelmi küldetését, a nemzet sorsát beteljesítő *ötödik trianoni nemzedéket* szintén szakrális szintre emeli. Az *ötödik*

trianoni nemzedék tevékenységén keresztül ugyanis a miniszterelnök már az isteni, transzcendens világ megközelítésének lehetőségét vizionálja a nemzet számára. A *negyedik és ötödik trianoni nemzedék* szakrális minőséggel való felruházása és a nemzeti üdvözülés megvalósításának, az örökkévalóság elérésének víziójával való összefüggésbe hozatala mutatja a centenáriumi beszédben megnyilvánuló nacionalista gondolkodás „kvázi-vallási” jellegét.

5. Összefoglalás

A dolgozatban Orbán Viktor trianoni centenáriumi beszédének többszemponútú elemzésével és értelmezésével foglalkoztam. Szűkebben véve arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miként értelmezhető a beszédben megjelenő eszkatologikus jövővízió, miben ragadható meg az *ötödik trianoni nemzedék* számára a miniszterelnök által meghatározott történelmi feladat. Tágabban egyfelől arra voltam kíváncsi, hogy a centenáriumi beszéd alapján melyek az orbáni nemzetkép és történelemszemlélet meghatározó elemei, mik a miniszterelnök jövőre vonatkozó várakozásai. Másrészt arra igyekeztem választ adni, hogy Orbán Viktor más megnyilvánulásaival is összevetésben milyen politikai teológiai és „kvázi-vallási” elemek fedezhetőek fel a sátoraljaújhelyi beszédben. A dolgozatban időnként más beszédekhez – elsősorban a miniszterelnök tusnádfürdői beszédeihez – is visszanyúltam az orbáni világkép vonásainak mélyebb feltárásához. Elméleti keretként a Carl Schmitt nevével fémjelzett politikai teológia, valamint a nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” John E. Smith által kidolgozott koncepciójának fogalmi készletére és elméleti megállapításaira támaszkodtam.

A dolgozat első felében a centenáriumi beszéd kontextuális értelmezésén keresztül igyekeztem felvázolni az orbáni nemzetkép, történelemszemlélet és jövővízió főbb vonásait. A beszédben található eszkatologikus jövőkép kapcsán azt a megállapítást tettem, hogy Orbán Viktor az *ötödik trianoni nemzedék* vonatkozásában a Kárpát-medence megőrzését, valamint a közép-európai felemelkedésben való központi szerep felvállalását látja a magyarság történelmi küldetésének beteljesítéseként. Az orbáni politikai teológia jellemzésekor igyekeztem bemutatni a miniszterelnök gondolkodásának és retorikájának teológiai eredetű fogalmi struktúráit, illetve ezek megjelenését a centenáriumi beszédben. A politikai teológiai szempontú vizsgálat eredményeképp megállapítottam, hogy az orbáni világképből levezethető módon a miniszterelnök az *ötödik trianoni nemzedék* számára a vesztfáliai nemzeti szuverenitásigény végső

győzelemre juttatását, valamint a „kereszténység” kulturális alapján nyugvó politikai-társadalmi rend fennmaradásának biztosítását is vizionálja.

A nacionalizmus, mint „kvázi-vallás” smithi koncepciójának keretrendszerében történő vizsgálat tovább árnyalta a centenáriumi beszéd értelmezésének lehetőségét. Ebben az összefüggésben a szuverenitás kérdésének, az evangéliumi analógiák alkalmazásának, valamint a nemzeti misszió meghatározásának jelentőségére hívtam fel a figyelmet Orbán Viktor retorikájában. Megállapítottam, hogy a miniszterelnök gondolkodásában a legitimáció kettős forrása, a nemzetre alkalmazott evangéliumi párhuzamok, valamint a „kereszténység” kulturális alapjának védelme az Orbán-kormány és az *ötödik trianoni nemzedék* szakrális jelentőségű történelmi küldetését kívánják retorikailag alátámasztani. A profán, evilági politikum és nemzeti történelem szakrális, transzcendens síkra emelése, a történelmi misszió beteljesítése révén történő nemzeti üdvösség elérésének képzete teremti meg a centenáriumi beszédet átható orbáni nacionalista gondolat „kvázi-vallásként” történő értelmezésének lehetőségét.

Felhasznált irodalom

- Bakk M. (2007): Nemzet – Határteremtés és modernitás. In: Szarka L., Vizi B., Majtényi B. & Kántor Z. (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest. pp. 55–69.
- Cavanaugh, W. T. (2011): *Migrations of the Holy: God, State, and the Political Meaning of the Church*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Czopf Á. (2019): *Európa posztkeresztény mítosza: Az Európai Unió politikai teológiai értelmezései Orbán Viktor retorikájában* (MA Szakdolgozat). Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Politológia Tanszék.
- Egedy G. (2007): Gondolatok a nemzetről. A politikai és a kulturális megközelítés. In: Szarka L., Vizi B., Majtényi B. & Kántor Z. (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest. pp. 70–79.
- Hayes, C. J. (1960): *Nationalism: A Religion*. New York: The Macmillian Company.
- Kohn, H. (1946): *Prophets and Peoples: Studies in Nineteenth Century Nationalism*. New York: The Macmillian Company.
- Kurzweil, R. (2005): *Singularity Is Near*. London: Duckworth Overlook.

- Magyarországi Református Egyház (2020): *A magyar Golgota*. Reformacio.Ma – 2020. október 6. Elérhető: <https://reformatus.hu/egyhazunk/hirek/magyar-golgota/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 04. 02.)
- Nyirkos T. (2015): *Bevezetés a világvégéhez. Joachim apát történelmi misztikája*. Máriabesnyő: Attraktor.
- Schmitt, C. (1992): *Politikai teológia*. Ford. Paczolay P. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- Smith, A. D. (2004): A nemzetek eredete. Ford. Keszei A.. In: Kántor Z. (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel. pp. 204–229.
- Smith, J. E. (1994): *Quasi-Religions: Humanism, Marxism and Nationalism*. London: Palgrave Macmillan.
- Szabó Ildikó (2006): Nemzetfogalom és nemzeti identitás a dualizmus korában és a Horthy-korszakban. *Politikatudományi Szemle*, 15(1): pp. 201–248.
- Szajkó B. (2018): *A sátoraljaújhelyi Magyar Kálvária emlékműegyüttes múltja és jelene* (BA Szakdolgozat). Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkor-történeti és Hadtörténeti Tanszék.
- Teleki P. (1940): *Magyar nemzetiségi politika*. Budapest: Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság.
- Teleki P. (2019): Történelmi fejlődésünk sajátosságai. (1931. január 12-én a berlini Nationaler Klubban tartott előadás. Eddig nem jelent meg sehol.) In: Gróf Teleki P.: *Európáról és Magyarországról*. Budapest: Athenaeum Kiadó.
- Ujváry G. (2013): *Kulturális hídőállások. A külföldi intézetek, tanszékek és lektorátusok szerepe a magyar kulturális külpolitika történetében. I. kötet. Az I. világháború előtti időszak és a berlini mintaintézetek*. Budapest: Ráció Kiadó.
- Voegelin, E. (1999): *Modernity without Restraint: The Political Religions, The New Science of Politics, and Science, Politics, and Gnosticism (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 5)*. Szerk. Henningsen, M. Columbia: University of Missouri.
- Weber, M. (1992): *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Ford. Parsons, T. London and New York: Routledge.
- Zeidler M. (2002): *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány.

Politikai beszédek

- Orbán V. (2014): Orbán Viktor teljes beszéde. Orbán Viktor miniszterelnök teljes beszéde a 25. Bálványosi Szabadegyetem és Diáktábor rendezvényén. *Magyar Nemzet*. Elérhető: <https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/orban-viktor-teljes-beszede-2-4054256/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 28.)
- Orbán V. (2017): Orbán Viktor beszéde a XXVIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. *Miniszterelnök.hu*. Elérhető: <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-xxviii-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 29.)
- Orbán V. (2018a): Orbán Viktor Tusnádfürdön elhangzott beszéde. *Infostart*. Elérhető: <https://infostart.hu/belfold/2018/07/31/tovabbra-is-nagy-az-erdeklodes-orban-viktor-szombati-beszede-irant> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 25.)
- Orbán V. (2018b): Orbán Viktor éwertékelő beszéde. 2018. február 18. Budapest. *Miniszterelnök.hu*. Elérhető: <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-evvertekelo-beszede-2/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 27.)
- Orbán V. (2019): Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. 2019. július 27. Tusnádfürdő (Băile Tușnad). *Miniszterelnök.hu*. Elérhető: <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 29.)
- Orbán V. (2020): Orbán Viktor ünnepi beszéde. 2020. június 6. Sátoraljaújhely. *Miniszterelnök.hu*. Elérhető: <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-4/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 03. 27.)
- Teleki P. (1939a): „A szentistváni állameszme.” Beszéd a Katolikus Nagygyűlésen. In: Gróf Teleki P.: *Beszédek 1939/Gróf Teleki Pál m. kir. miniszterelnök bemutatkozó beszédei az Országgyűlés két házában' összes példány*. Budapest: Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság.
- Teleki P. (1939b): Beszéd a Pesti Vigadóban. In: Gróf Teleki P.: *Beszédek 1939/Gróf Teleki Pál m. kir. miniszterelnök bemutatkozó beszédei az Országgyűlés két házában' összes példány*. Budapest: Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság.